

ВПЛИВ ПОНЯТТЯ «ЗВ'ЯЗОК» НА ВИРІШЕННЯ ОКРЕМИХ ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Беньківський В. О.

ВСТУП

Проблематика причинно-наслідкового та некаузальних зв'язків у процесі кримінально-правової оцінки поведінки особи, винуватої у скоєнні кримінального правопорушення (злочину), є, безсумнівно, важливою й потребує комплексного дослідження. Це зумовлюється модифікацією основних інститутів кримінального права згідно з генеральною тенденцією зміни кримінального законодавства за вимогами ЄС, а також необхідністю юридичної інтерпретації зв'язків, залежностей, що існують у кримінальному праві України.

Реформування кримінального права та законодавства України потребує, з одного боку, теоретичного визначення меж і способів реалізації каузального (причинно-наслідкового) та некаузальних зв'язків у кримінальному праві України, а з іншого – з'ясування їх значення у процесі застосування кримінально-правових норм. Стосовно некаузальних зв'язків йдеться, зокрема, про такі зв'язки, які мають свої відповідники у межах норм кримінального права як функціональний зв'язок, зв'язок зумовлення, темпоральні зв'язки, кореляція.

Потреба у доктринальному, а з іншого боку, у практичному вирішенні проблемних питань каузальності й некаузальності у кримінальному праві України пов'язана також із тенденціями зміни кримінально-правового реагування на вчинення кримінальних правопорушень (злочинів) із боку правоохоронних та правозастосовчих органів, зокрема у межах вирішення питань правової оцінки зловживань (або перевищення) владою з боку посадових осіб, співучасті у скоєнні злочинів, юридичного встановлення множинності правопорушень у кримінальному праві, взаємозв'язку у призначенні пом'якшуючих, обтяжуючих, або тільки пом'якшуючих, але взаємопов'язаних покарання обставин, та ін.

Зазначена проблематика є актуальною також у зв'язку з тим, що окремі злочини, передбачені у чинному КК України, мають характер складної злочинної діяльності. Зокрема, йдеться про статті 253, 437, 446 КК України¹ та ін.

¹ Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 1 травня 2021 р. (Офіційний текст). Київ : Паливода А.В., 2021. 300 с.

Уся наведена сукупність позицій значною мірою аргументує велике значення, а також можливість застосування поняття «зв'язок» у сучасному кримінальному праві.

1. Методологічна характеристика зв'язків: кримінально-правовий аспект

Порівняно з причинно-наслідковим зв'язком некаузальні зв'язки мають свої особливості, які відображають не породження одним явищем іншого, але взаємозалежність явищ, зокрема в межах кримінального права розглядаються взаємозалежності елементів, що існують в межах окремих кримінально-правових інститутів, норм та ін.

Зокрема, функціональний зв'язок, зв'язок зумовлення та ін. також є «природними», однак по інших позиціях їх кримінально-правове значення потребує додаткового обґрунтування.

Необхідно зазначити, що у науковій літературі, присвяченій проблематиці кримінального права, на думку автора представленого дослідження, застосування некаузальності оцінюється неоднозначно.

Багато науковців не вважають за потрібне акцентувати увагу на даній проблематиці. Інші науковці, зокрема В.Б. Малінін, лише теоретично підкреслюють можливість урахування некаузальних зв'язків у кримінально-правовій парадигмі.

Однозначнішою є точка зору українських науковців. Зокрема, А.А. Музика та С.Р. Багіровим прямо вказується на те, що причинний зв'язок усе ж не єдиний вид детермінаційної залежності, якою оперує кримінальне право.

Зазначені науковці стверджують, зокрема, що проблеми встановлення причинного зв'язку в межах злочинів, учинених через необережність, повинні вирішуватися шляхом законодавчої диференціації кримінальної відповідальності за ці діяння з урахуванням особливостей різнотипових детермінаційних зв'язків².

Визначення базисної (або базової) структури функціонального зв'язку на противагу каузальному (базисна структура – «причина – наслідок», де перший і другий складники є одинарними) передбачає застосування математичних, а в іншому варіанті – ускладнених кореляційних підходів.

Наукова догматика, щодо характеристики функціонального зв'язку (функціональної залежності) розглядає його як закони та відношення, які характеризуються точною кількісною визначеністю.

Виходячи із зазначеного, елементарною формою функціонального зв'язку є математичний вираз $y = f(x)$, у межах якого проявлена функціональна і кількісна залежність «області значень» від «області визначень». Указаний математичний вираз є бінарним та може

² Музыка А.А., Багіров С.Р. Причинная связь: уголовно-правовой очерк. Хмельницкий : Хмельницкий университет управления и права, 2009. С. 63.

розглядатися як теоретична, математична за формою передумова дослідження й аналізу функціонального зв'язку.

Однак математична форма функціонального зв'язку має обмежену інтерпретацію і застосування у соціальних науках, зокрема у юридичній, оскільки соціальні прояви функціональної залежності характеризуються, як правило, кількістю взаємозалежних чинників більше ніж два.

Окрім того, необхідно враховувати такі типові прояви функціонального зв'язку (залежності) згідно з філософською парадигмою:

- 1) між властивостями і станами об'єктів і явищ;
- 2) між самими об'єктами, явищами або системами;
- 3) між законами, що характеризуються кількісною характеристикою;
- 4) між математичними параметрами, символами.

Якщо повернутися до питання базисної (базової) структури функціонального зв'язку, яка є необхідною умовою його унормування, то у кримінально-правовій літературі розглядаються випадки функціональності, в яких кількість чинників (складників функціонального зв'язку) становить три і більше.

Але у цьому разі структура залежності чинників (складників) функціонального зв'язку має «вертикальний» характер; існує залежність кількох чинників від основного.

Прикладом може бути залежність рольових співучасників (виконавця, підбурювача, пособника) від дій (виконання функцій) організатора вчинення злочину.

Разом із тим злочинна поведінка організатора, на думку автора даного дослідження, неоднозначно і не завжди функціонально пов'язана з поведінкою інших співучасників, оскільки наявність функціональної залежності у цьому разі пов'язана з тим, чи задає організатор точні кількісно-якісні параметри вчинення злочину іншими рольовими співучасниками³ (планування).

Якщо ж поведінка організатора злочину акцентована не на плануванні, а на керуванні процесом здійснення злочину у співучасті, то функціональність відсутня.

Більш обґрунтовано наявність функціонального зв'язку прослідковується за інтелектуального пособництва: типові, такі, що задають певний алгоритм злочинної поведінки, настанови злочинного

³ Антонюк Н.О. Загальні засади диференціації кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння, вчинені декількома особами. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3. С. 11. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.2>.

«авторитету», своєрідна «область визначень» для конкретної поведінки співучасників⁴.

Із точки зору автора, базисна (базова) структура функціонального зв'язку повинна, як правило, включати не менше трьох складників; у протилежному разі виникає небезпека змішування або нерозрізнення функціонального та каузального (причинно-наслідкового) зв'язків під час здійснення кримінально-правової оцінки діянь. Наявність двох складників функціональної залежності необхідно розглядати у кримінальному праві як виняток.

Передумовами розгляду функціональної залежності (зв'язку) у межах кримінального права є також його знаходження (локалізація) в кримінально-правових утвореннях, що відображені у кримінально-правовому кодифікованому акті (Кодексі).

Із точки зору автора представленого дослідження, можна назвати такі основні «локуси» функціонального зв'язку:

1) інститути: «співучасть», «причетність», «множинність» (коли йдеться про особливий випадок поєднання предикатних та основного діяння), «обставини, що обтяжують, пом'якшують покарання» та деякі інші юридичні складники системи кримінального права;

2) конкретні діяння, які, будучи передбачені Особливою частиною КК України, містять у собі прояви (у вигляді кваліфікуючих ознак) вищезазначених інститутів або є за своїм об'єктивним боком такими, що можна прослідкувати функціональну залежність.

Функціональний зв'язок (залежність) може також проявлятися, з точки зору автора представленого дослідження, коли відбувається структуризація кодифікованого акту (Кримінального кодексу) на розділи; зокрема, є очевидною функціональна залежність інших складників розділу від норм-дефініцій основних понять («злочин», «покарання» та ін.) цього розділу.

Зокрема, характеристика стадій злочину залежить від норми-дефініції поняття «злочин»; види звільнення від кримінального покарання залежать від норми-дефініції «покарання» та ін.

Зазначена залежність часто проявляється темпорально (у часі) за зміни законодавства⁵, обсягу унормування тих або інших понять кримінального права.

Якщо провести певне узагальнення, то функціональний зв'язок можна розглядати у межах кримінального права, ґрунтуючись на таких теоретичних передумовах:

⁴ Беньківський В.О. Загальна характеристика некаузальних зв'язків у кримінальному праві. *Держава і право. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 77. С. 253–262.

⁵ Законотворчість і законодавство : хрестоматія / авт-упоряд. О.Л. Копиленко, О.В. Богачова. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. 903 с.

1) базисній (базовій) структурі даного зв'язку, «чинник 1 – чинник 2 – чинник n (де $n \geq 3$)»;

2) локалізації (або можливій локалізації зв'язку) у межах окремих інститутів, діянь, структури кримінально-правового кодифікованого акту.

Зв'язок зумовлення («умова – причина (у кримінально-правовому розумінні, «дія»)) у теорії кримінального права розглядається тоді, коли релевантна (належна, така, що встановлюється законом і породжує правові наслідки) умова сприяє або «підштовхує» (за висловом науковця А.П. Козлова) причину (дію) в її реалізації у наслідку.

Вищезазначений зв'язок інколи іменується зв'язком «необхідного зумовлення». Необхідно відзначити, що даний зв'язок має таку ж «елементарну» або очевидну базисну структуру як каузальний зв'язок («причина – наслідок») і має вид «умова – причина (діяння»).

Аналіз локалізації даного зв'язку у кримінальному праві призводить до висновку про його наявність як в окремих інститутах (точніше, проявах інститутів), так і у конкретних діяннях, передбачених Особливою частиною КК.

Зокрема, у межах співучасті у «класичному» її різновиді (рольова співучасть) може розглядатися зв'язок зумовлення видового прояву «дії» пособника – дії виконавця». Разом із тим, зокрема, підбурювання⁶ включає в себе як характеристики причинності, так і зумовлення.

Зв'язок зумовлення, з точки зору автора дослідження, реалізується або знаходить свою правову локалізацію також у конкретних діяннях, які характеризуються:

1) початковими формулюваннями особливостей правових відносин, які порушуються суб'єктом злочину;

2) особливими характеристиками суб'єкта, який учиняє (або може вчинити) заборонене кримінальним законом діяння.

Зокрема, за п. 1 представленого характеризування конкретних діянь можна з'ясувати групи діянь, в яких умова як родове поняття має вид або вияв виробничих відносин (які можуть бути порушені), відносин між учасниками дорожнього руху⁷, відносин правопорядку та ін.

За п. 2, передбаченого вище характеризування можна розглянути компетенцію службової особи, особливості правомірної діяльності, яка порушується або «переросте» у злочинний різновид.

⁶ Мала енциклопедія кримінального права / за заг. ред. проф. Ю.Л. Бошицького, доц. З.А. Тростюк ; Київський університет права НАН України. Київ : Кондор-Видавництво, 2012. С. 162.

⁷ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка ; 9-е вид., перероб. та доп. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кримінальний_кодекс_України ; Злочини проти безпеки руху. Т. 2 (актуальний). Розділ XI. С. 276–292. URL: <https://megoinfo> (дата звернення: 21.08.2019).

Таким чином, для зв'язку зумовлення виконуються згадані вище умови його дослідження та використання як складника змісту кримінального права. Тобто це базисна (базова), прийнятна для унормування структура («умова – діяння») та зазначена «локалізація» зв'язку зумовлення у межах кримінально-правових інститутів, конкретних діянь.

Темпоральні (часові) зв'язки виникають між юридичними елементами кримінального права, зокрема між юридичними фактами та нормами. Під час дослідження темпоральних зв'язків у кримінальному праві необхідно враховувати специфіку такої континуальної характеристики, як «час».

З одного боку, час розділяє явища (зокрема, юридичні елементи), а з іншого – поєднує їх, визначаючи певну послідовність. Прийнятою філософською парадигмою розуміння часу є розгляд його як форми буття речей як послідовної їх зміни, продовжуваності існування⁸.

Темпоральні зв'язки у кримінальному праві це, по суті, юридизація зазначеної специфіки; у темпоральних зв'язках розглядається юридично значуща (така, що породжує певні правові наслідки) послідовність дій, юридичних фактів (аж до настання суспільно небезпечного наслідку); окреме наукове і практичне значення має визначена у часі послідовність кримінально-правових норм.

Темпоральний зв'язок, що має юридичне (зокрема, кримінально-правове) значення, на думку автора, може розглядатися як породжуюча правова, юридично значуща послідовність юридичних фактів або норм, що утворює проблемно кваліфікаційну ситуацію у межах кримінального закону (законів). Тобто юридичне значення темпоральних зв'язків у кримінальному праві проявляється у ситуації проблемної кваліфікації. Окреме наукове питання – конкуренція, або колізія норм, яка може розглядатися у співвідношеннях одночасності, коли норми перебувають у структурі наявного кодифікованого акту.

Темпоральні зв'язки норм можна прослідкувати у межах проблематики заміни смертної кари довічним позбавленням волі у зв'язку з відміною смертної кари; темпоральні зв'язки норм міжнародних конвенцій, які прийняті до формування чинного Кримінального кодексу України та норм кодексу; темпоральні зв'язки норм конкретних діянь (аналогічних та прийнятих у різних редакціях Кримінального кодексу).

Зокрема, темпоральне відношення норм конкретних діянь яскраво проявляється у співвідносному аналізі норми ст. 117 КК України (1960 р.) та норми ст. 152 КК України (2001 р.), де передбачено, що за можливості застосування вказаних норм у конкретному провадженні виникає певна суперечність, оскільки у першому випадку (ст. 117)

⁸ Новейший философский словарь / сост. М.Н. Грицанов. Минск : В.М. Скаун, 1998. С. 554.

згвалтування розглядається як тяжкий злочин, а у другому (ст. 152) – як злочин середньої тяжкості: виникає темпоральна й змістовна конкуренція у застосуванні даних схожих норм.

Суто часове поєднання складників (одні з яких перебувають перед іншими, інші – після передуючих) формалізується та використовується кримінальним правом для вирішення кримінально-правових питань. Постає питання критеріїв виділення таких темпоральних відношень які б мали кримінально-правове значення. Таким критерієм є вплив часового відношення на кримінально-правову оцінку караної поведінки або діянь виходячи зі специфіки їх здійснення. Дана специфіка знаходить своє відображення як у межах Загальної, так і у межах Особливої частини кримінально-правового кодифікованого акту.

Зокрема, у межах Загальної частини темпоральні (часові) зв'язки або відношення можна фіксувати у межах таких юридичних «феноменів», як стадії злочину, співучасть, причетність (ураховуючи поведінку після вчинення злочину, зокрема). У межах Особливої частини темпоральність присутня за наявності похідних наслідків діянь; темпоральність наявна також у діяннях, юридичні конструкції яких відображають їх складну структуру (наприклад, тяжке тілесне ушкодження, що потягло за собою смерть потерпілого); темпоральність також фіксується у межах діяння, передбаченого ст. 120 КК України, коли після здійснення передбачених дій настає «замах на самогубство» або «самогубство»⁹.

Теоретичними передумовами кореляційних зв'язків у кримінальному праві є такі:

- 1) поліваріантна базисна (базова) структура згаданих зв'язків;
- 2) невизначеність у тому, що стосується локалізації у кримінальному праві або в іншій інтерпретації – розподільність кореляційних залежностей по всьому «масиву» кримінального права, законодавства.

Базисна (базова) структура кореляційного зв'язку гіпотетично може варіюватися за кількістю корелянтів (факторів, що утворюють кореляційний зв'язок) – від двох і більше. Тобто взаємно змінюватися (або взаємно «реагувати» на зміну корелянтів) може теоретично сукупність норм, що утворюють чинний кримінальний закон.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що саме тому від характеру кримінально-правової проблеми й розміру «поля» аналізу залежить структура кореляційного зв'язку.

На підставі викладеного, на думку автора, можна зробити висновок про те, що кореляція (кореляційний зв'язок) є універсальним

⁹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ : А.С.К. 2005. 848 с. URL: ljkherson.ua/2016/pravo01/part_4/13.pdf (дата звернення: 26.08.2019).

«інструментом» дослідження тих або інших кримінально-правових явищ, інститутів, норм.

Тому можна вести мову про певну невизначеність місця кореляційного зв'язку у кримінально-правовій системі або цілісній сукупності частин¹⁰, якою є кримінальне право.

Перевагою і водночас трудностю, пов'язаною з використанням кореляції, порівняно з іншими видами зв'язків є можливість аналізу взаємної зміни достатньо великої кількості корелянтів; водночас дослідник може оптимізувати кількість корелянтів відповідно до вимог кримінального права.

Особливістю кореляційного зв'язку (залежності) є така його властивість (або окремий прояв кореляції), що збільшення (зменшення) значення однієї змінної призводить до зменшення (збільшення) іншої.

Очевидно, під поняттям «змінна» можна розглядати юридизовані засобами кримінального права явища, взаємна зміна яких відображається у системі наукового знання «кримінальне право» або у кримінальному законодавстві.

Проявом вищезазваної особливості кореляції (з оберненою залежністю корелянтів, змінних) може бути, зокрема, уведення у кримінально-правовий кодифікований акт карних проступків, що об'єктивно призводить до зменшення кількості «класичних» злочинів.

Під «класичними» злочинами тут необхідно розуміти діяння, передбачені Особливою частиною кримінально-правового кодифікованого акту (Кодексу), правовим наслідком здійснення яких, зокрема, є виникнення у особи (суб'єкта злочину) правового стану «судимість».

Парадигма кримінального проступку з погляду її теоретичного підґрунтя¹¹ (обґрунтування) не передбачає виникнення у особи, що його вчинює, виникнення судимості.

Необхідно зазначити, що детальне та аналітичне розмежування злочинів та кримінальних проступків не є предметом представленого дослідження; разом із тим правовий наслідок у вигляді судимості особи є мінімально достатнім обґрунтуванням щодо виникнення двох кореляційно пов'язаних «сегментів» у межах Особливої частини кримінально-правового кодифікованого акту. Тут мається на увазі теоретичний підхід і констатація безвідносно до тієї або іншої країни.

Водночас необхідно відзначити, що кореляційно пов'язані сегменти «злочини» і «проступки» існують у межах таких країн, як Франція,

¹⁰ Жилиа Д. Философский словарь. Москва : Международные отношения, 2000. С. 431.

¹¹ Кримінальні проступки: теоретичне підґрунтя та шляхи вдосконалення законодавства України : матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. / Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВЛДІВС ім. Е.О. Дідоренка. 2013. 190 с.

Іспанія та ін. Останнім часом парадигма кримінальних проступків розробляється з погляду теоретичного підґрунтя та вдосконалення законодавства у чинних КПК та КК України.

Наведений приклад щодо кореляції злочинів та проступків не вичерпує усіх можливих кореляцій у межах, зокрема, чинного КК України.

Також необхідно зазначити, що у межах урахування кореляційних зв'язків знову постає питання щодо того, на якому рівні відбувається зазначене врахування: на рівні «юридичні факти» або на рівні «кримінально-правові норми».

У цьому зв'язку необхідно нагадати про два види кореляції, які розглядаються у науці: пряму й обернену.

За прямої кореляції збільшення параметрів однієї групи кореляційних чинників викликає збільшення параметрів іншої групи; за оберненої кореляції існує дещо інша залежність: збільшення параметрів однієї групи кореляційних чинників викликає зменшення параметрів іншої групи чинників.

Очевидно, наведене співвідношення злочинів та проступків пов'язане з оберненою кореляцією.

Пряма кореляція має місце, коли фіксується збільшення кількості співучасників (суб'єктів злочину) і дане збільшення змінює параметри правової оцінки злочинних утворень (як групи або організованої злочинної групи, або організації). Дані утворення (виходячи з градації, передбаченої ст. 28 КК України) мають якісно і кількісно відмінні параметри, залежні, зокрема, від кількості суб'єктів злочинів, що характеризують дані утворення.

Необхідно нагадати, що зв'язок станів передбачає порівняння стану системи (фізичної, соціальної, правової) у різних умовах існування або континуальних умовах.

Отримавши достатній опис початкового стану системи, можна спрогнозувати (а у разі юридичних явищ – обґрунтувати) наступний її стан. Можлива й обернена ситуація: аналіз сучасного стану системи дає змогу встановити її початковий стан.

У випадку права, кримінального зокрема, необхідно розглядати, з точки зору автора представленого дослідження, кількісну й якісну зміну одного і того самого інституту (або норми) на різних етапах розвитку кримінального законодавства.

Наприклад, констатація зміни такого юридичного «стану» окремих діянь, передбачених Особливою частиною КК України у різних його варіантах або редакціях: зміна ступеня тяжкості такого конкретного діяння, як «зґвалтування» (із тяжкого до середньої тяжкості за порівняння ст. 117 КК України 1960 р. та ст. 152 КК України 2001 р.) з відповідною зміною розміру позбавлення волі. Тобто інша соціальна континуальність або соціальні умови, у яких розглядаються діяння,

порівняно з попередніми характеризуються відмінними (кількісними й якісними) інституційними параметрами.

У межах інституту «покарання» змінюється юридичний «стан» окремих його проявів (кількості й якості покарань), що дає змогу зробити висновок про зміну «стану» інституту порівняно з попередніми періодами.

Зокрема, аналіз ст. 51 КК України («Види покарань») порівняно з аналогічною статтею КК України 1960 р. дає змогу зробити висновок про зміну кількості покарань (з 10 у попередньому Кодексі до 12 у чинному)¹².

Окрім того, якісна зміна інституту «покарання» констатується передбаченням у переліку покарань, передбаченого ст. 51 КК України, нових покарань. Зокрема, юридичний «стан» (у якісному сенсі) інституту «покарання» змінився заміною смертної кари довічним позбавленням волі, появою таких покарань, як арешт, обмеження волі.

Смислове значення наведеного прикладу полягає у тому, щоб розглянути конкретизацію зв'язку станів у контексті зміни інституту «покарання»; виходячи з аналізу характеристик інституту «покарання» за КК України 2001 р. можна зробити низку висновків про його «початковий» стан, передбачений КК України 1960 р.

Аналогічний підхід можна задіяти під час застосування методики зв'язку станів щодо інституту «злочин», субінституту «конфіскація майна» та ін.

Наведені приклади щодо зв'язку станів «зачіпають» сферу нормативності, а не «реального» права, вираженого у поєднанні юридичних фактів, у т. ч. й у межах парадигми зв'язку станів. Однак вони мають характер пояснення нормативних передумов для дослідження зв'язків у межах «реального» права. Ще однією проблематикою є поєднання різновидових некаузальних зв'язків та їх урахування як у сфері нормативності, так і у сфері «реального» права.

Нормативні передумови некаузальності мають як загальну, так і конкретно-юридичну характеристику (реалізація некаузальності, некаузальних зв'язків у нормах Особливої частини кримінально-правового кодифікованого акту).

Загальна характеристика передумов некаузальності передбачає їх певний узагальнюючий перелік.

Зокрема, у цьому відношенні можна виділити:

1) складники характеристики окремих інститутів, передбачених у Загальній частині кримінально-правового кодифікованого акту (Кодексу);

2) окремі співвідношення норм, що утворюють тубінститути, передбачені у Кримінальному кодексі;

¹² Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 20 серп. 2019 р. (офіц. текст). Київ : Паливода А.В., 2019. С. 24.

3) «перетин», або міжінституційні зв'язки норм, складників інститутів кримінально-правового кодифікованого акту (Кодексу).

Зокрема, п. 1 можна аргументувати на основі тлумачення норм, що характеризують окремих рольових співучасників в їхній сумісній діяльності забороненій кримінальним законом (зв'язок дій «виконавця» і «пособника», що має зумовлюючий характер): у межах КК України ця рольова діяльність передбачена ч. ч. 2, 5 ст. 27.

Пункт 2 вищезазначеного переліку можна продемонструвати на основі співвідносного аналізу пом'якшуючих (ст. 67 КК України) або обтяжуючих (ст. 67 КК України) покарання обставин.

Зокрема, «з'явлення із зізнанням» (п. 1 ст. 66) може розглядатися як «центральный» (або «вертикальний») чинник функціонального зв'язку (або до певної міри юридична «область визначень»), в який можуть входити (але можуть і застосовуватися окремо) будь-які інші чинники (пом'якшуючі обставини), що заходяться також у певній залежності некаузального характеру; «тяжкі наслідки» (п. 5 ст. 67) знаходяться у відношенні кореляції, наприклад, із такими обставинами, як учинення злочину з особливою жорстокістю (п. 10 ст. 67), учинення злочину щодо малолітнього, похилого віку або особи, що перебуває у безпорадному стані (п. 6 ст. 67).

Необхідно звернути увагу на те, що у науковій літературі, яка не має спеціально-соціологічного характеру, поняття «кореляція» часто використовується у широкому розумінні для позначення залежності (часто не з'ясованої методологічно), яка інтуїтивно встановлюється дослідником та позначається у термінах науки.

Зокрема, під час аналізу проблематики інституту «співучасть» очевидним є положення про спільність дій співучасників¹³, при цьому характер зв'язку між ними методологічно не з'ясований до кінця.

Пункт 3 вищезазначеного переліку – це, наприклад, «перетин» інститутів, «суб'єкт злочину» та «співучасть» (зв'язок зумовлення).

Нормативними передумовами некаузальних зв'язків в Особливій частині кримінально-правового кодифікованого акту є передбачення у юридичних конструкціях конкретних діянь таких характеристик:

1) умов, порушення яких є підставою для констатації здійснення конкретного діяння, передбаченого Особливою частиною кримінально-правового кодифікованого акту (Кодексу);

2) поєднання дій, способів або форм забороненої поведінки, які не можна описати через каузальність;

3) елементів, що вказують на зв'язок конкретних діянь у Кримінальному кодексі, який, зокрема, є кореляційним, тобто некаузальним.

¹³ Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваіте. 2014. С. 228.

Серед згаданих вище умов (п. 1) можна назвати компетенцію службової особи у зв'язку з її використанням у разі зловживання або перевищення влади або службових повноважень, порушення (або нездійснення) бажаної, соціально необхідної та обов'язкової діяльності спеціальними суб'єктами (лікарі, технічні працівники та ін.) як умови «включення» конкретного діяння, забороненого кримінальним законом, у сферу кримінально-правового оцінювання правниками.

За п. 2 можна розглядати такі приклади нормативних передумов некаузальності, як складне поєднання дій у сфері обігу наркотичних речовин, психотропних речовин, прекурсорів, складне поєднання форм «державної зради», «доведення до самогубства» та ін.

Вищезазначений п. 3, із точки зору автора дослідження, можна пояснити через сукупність відсильних норм в Особливій частині кримінально-правового кодифікованого акту (Кодексу).

Зокрема, існує кореляція (якщо взяти до уваги норми КК України 2001 р.) юридичних складів, передбачених ст. ст. 122 та 121 КК України, ст. ст. 121 та 187 КК України та ін.

Здійснюючи узагальнення щодо нормативних передумов некаузальності в Особливій частині кримінально-правового кодифікованого акту (Кодексу), необхідно відзначити, що дані нормативні передумови пов'язані з характером діянь, установленими судовою практикою та узагальнюючими підходами законодавця.

Необхідно зазначити, що здійснений вище аналіз нормативних передумов некаузальності (некаузальних зв'язків) у кримінальному праві не є остаточним, оскільки необхідно враховувати сучасну динаміку кримінального законодавства взагалі (незалежно від країни) та кримінального законодавства України зокрема.

У тому, що стосується кримінального законодавства України, необхідно звернути увагу на появу таких юридичних феноменів, як кримінальний (карний) проступок, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, питання конфіскації майна та ін.

Наприклад, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб передбачають наявність як взаємної кореляції вказаних заходів, так і встановлення співвідношень даних заходів із заходами у сфері господарсько-правового регулювання, господарської діяльності, що призводить до заподіяння шкоди.

Таким чином, остаточне визначення теоретичних і нормативних передумов некаузальності (некаузальних зв'язків) має перманентний характер.

Окремим і особливим аспектом, що характеризує нормативні передумови некаузальності, є техніко-юридичний аспект.

Зокрема, йдеться про терміни (термінологічні звороти), які використовуються (або можуть використовуватися) переважно як під час характеристики окремих діянь, передбачених Особливою частиною

кримінально-правового кодифікованого акту (Кодексу), так і в межах інститутів Загальної частини.

Загальноприйнято, що техніко-юридичний аспект цільового унормування явища у межах кодифікованого акту повинен відповідати таким вимогам:

- 1) чіткість, зрозумілість, єдність термінології;
- 2) визначення співвідношення понять та термінів, які являють собою їх форму виразу або реалізації у законі;
- 3) стійкість термінології, тобто законодавець постійно застосовує подібні або тотожні терміни у різних варіантах кодифікованого акту;
- 4) вимога до термінів: лаконічність і точність¹⁴.

Оскільки, на думку автора, некаузальні зв'язки є новим (або недостатньо розробленим у науковій літературі) предметом техніко-юридичних досліджень, то зазначені вище вимоги у разі некаузальності виконуються неповністю.

Зокрема, вимога щодо чіткості, зрозумілості, єдності термінології не завжди виконується у частині зрозумілості термінології в аспекті розуміння змісту кримінально-каранної діяльності.

Наприклад, характеристика співучасті як умисної спільної діяльності може тлумачитися як така діяльність, у якій поєднуються як каузальні, так і («або і») некаузальні зв'язки.

Під час характеристики «сукупності злочинів» кілька і більше злочинів, передбачених різними статтями (в особливих випадках, частинами статей), можуть бути поєднані «предикатним» способом, що несе в собі ознаки як каузальності, так і, зокрема, зв'язку зумовлення.

Питання щодо зрозумілості термінології в аспекті «позначення» зв'язків у межах окремих конкретних діянь є неоднозначним.

У цьому відношенні можна констатувати зрозумілість термінології для «позначення» причинно-наслідкового зв'язку використанням термінологічних зворотів («спричинення», «доведення», «створення» та ін.).

У тому, що стосується некаузальності (некаузальних зв'язків), наприклад у межах злочинів у сфері службової діяльності, некаузальний зв'язок типу «використання компетенції – заборонене кримінальним законом діяння» позначається термінологічно нейтрально через таку термінологію, як «зловживання», «перевищення», «підроблення» та ін.

Тобто попередньо можна зробити висновок, що постає проблема розроблення точної «некаузальної» термінології, яка б мала пряме і безпосереднє відношення до некаузальних зв'язків у межах юридичного аналізу конкретних діянь.

¹⁴ Шаргородский М.Д. Избранные труды. Сборник научных трудов. Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2004. 657 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1757902/> (дата звернення: 11.09.2019).

Розроблення спеціальної термінології, що відображала б і закріплювала методологічні й нормативні особливості некаузальних зв'язків, очевидно, можлива тільки з урахуванням наукових досліджень відомих науковців Д.А. Керімова, З. Загиней, А. Нашица, Ю.О. Тихомирова, Т.Я. Хабрієва, Г.Т. Чернобель, В.О. Навроцького, М.І. Панова, А.О. Дутко та ін.

Зокрема, Д.А. Керімов та З. Загиней звертали особливу увагу на розроблення юридичної термінології та її застосування (також застосування правових конструкцій) в Особливій частині кримінально-правового кодифікованого акту (Кодексу).

Для такого відомого українського спеціаліста з питань кримінально-правової кваліфікації, як професор В.О. Навроцький¹⁵, техніко-юридичні особливості відображення складників кримінального права й законодавства безпосередньо пов'язані та впливають на кримінально-правову оцінку діянь.

Але необхідно констатувати, що наукові розробки перелічених вище авторів мають узагальнений характер, тобто предметом їх дослідження є засадничі начала термінології, використання типових конструкцій у межах опису того чи іншого забороненого законом діяння; спеціальне дослідження «каузальної» або «некаузальної» (такої, що стосується некаузальних зв'язків) термінології або конструювання некаузальних проявів у кримінальному праві в наукових працях згаданих авторів, як правило, не проводиться.

Щодо термінології, яка безпосередньо повинна відобразити особливості некаузального зв'язку кримінально-правовий компонент інститутів або юридичних конструкцій конкретних діянь, то вироблення такої термінології повинно, на думку автора, відповідати певним критеріям.

Зокрема, необхідно враховувати специфіку й базисну структуру некаузальних зв'язків (функціональних зв'язків зумовлення, темпоральних, кореляційних, зв'язків станів) у межах інститутів, конкретних діянь, де вони «локалізуються» (встановлюються у процесі кримінально-правових оцінок).

Однак техніко-юридичний аспект некаузальності являє собою предмет окремого наукового дослідження.

2. Значення некаузальності у теорії кримінального права

Оскільки некаузальність являє собою, на думку автора, нову (у сенсі визначення, узагальнення) складову частину змісту кримінального права, то необхідно з'ясувати її цільове значення. Зміст кримінального

¹⁵ Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навчальний посібник ; 2-е вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с. URL: law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03 (дата звернення: 11.09.2019).

права утворюють не лише ідеї, норми, суспільні відносини¹⁶, а й зв'язки, у результаті виникнення яких дані норми і відносини порушуються.

Необхідно зазначити, що формулювання «цільове значення некаузальності» обґрунтовується тим, що врахуванням некаузальності у змісті кримінального права досягаються такі цілі:

1) доповнююча характеристика:

а) видів злочинної діяльності, передбаченої окремими нормами Загальної та Особливої частин Кримінального закону;

б) інститутів (субінститутів), кількість складових елементів у яких відповідає формулі « $n \geq 2$ »;

2) обґрунтовуюча характеристика: обґрунтовує необхідність урахування некаузальних підходів у межах здійснення кримінально-правової оцінки;

3) системна характеристика: розгляд некаузальності (некаузальних зв'язків, проявів) як складової частини системи кримінального права, а у законодавчому відношенні – як складової частини Кримінального закону (Кодексу).

Аналіз специфіки некаузальності в кримінальному праві дає змогу зробити висновок про особливе її значення (порівняно з каузальністю, причинно-наслідковим зв'язком), зокрема особливість значення некаузальності зумовлюється:

1) можливістю врахування максимальної у межах кримінально-правової парадигми кількості чинників (факторів, складників), що характеризують кримінально-правові інститути та кримінально карані діяння;

2) можливістю конкретизації даного значення у сукупності цілей некаузальності (некаузальних проявів, зв'язків).

Питання впливу врахування некаузальності на вирішення основних проблем кримінального права повинно, на думку автора, ґрунтуватися на двох загальних началах, або принципах: принципі повноти та принципі додатковості.

Разом із тим основними проблемами кримінального права (пов'язаними з урахуванням некаузальності) є такі:

1) проблема точної теоретичної характеристики інститутів (субінститутів). Тут необхідно пояснити, що від точної характеристики інститутів (субінститутів) залежить вирішення «похідних» питань (кваліфікація, проблематика визначення і встановлення міри кримінальної відповідальності та ін.);

2) проблема специфічного юридичного конструювання інститутів¹⁷, низки конкретних діянь, передбачених Особливою частиною

¹⁶ Энциклопедия уголовного права. Т. 1. Понятие уголовного права / изд. профессора Малинина. Санкт-Петербург, 2005. С. 156.

¹⁷ Алексеев С.С. Общая теория права. Курс в 2-х томах. Т. 1. Мсква : Юрид. лит. 1981. 360 с. URL: lawlibrary.ru/izdanie11483.html (дата звернення: 13.09.2019).

Кримінального закону, правову оцінку яких не можна здійснювати без урахування некаузальних відношень, зв'язків;

3) проблема врахування некаузальності під час вибору норм кримінального права, що знаходяться у різноконтинуальних (часових) співвідношеннях;

4) проблема точної кваліфікації діянь.

Також урахування некаузальності як доповнюючої характеристики в кримінальному праві пов'язане з теоретичним принципом повноти.

Необхідно зазначити, що принцип повноти реалізується в сучасному кримінальному праві під час вирішення питань кримінально-правової оцінки діянь.

Зокрема, у цьому зв'язку необхідно звернути увагу на формування знаючим правником ЮФО (юридична формула обвинувачення): принцип повноти тут виражається у тому, що словесний опис поведінки суб'єкта злочину повинен включати у себе максимум юридично значущих елементів (описи діянь, «зв'язок» діянь, способів учинення діянь).

У контексті проблеми некаузальності в кримінальному праві принцип повноти у межах юридичної оцінки й характеристики поведінки суб'єкта злочину трансформується у сенсі його більш широкого застосування, зокрема для точної характеристики окремих інститутів кримінального права (співучасть, причетність до злочину, множинність та ін.).

У разі «класичної» (з визначенням «рольових» співучасників) співучасті необхідно враховувати функціональну залежність (функціональний зв'язок) співучасників від організатора злочину, який виконує під час учинення злочину синтетичну функцію¹⁸; окрім того, існують кореляційні залежності, зокрема між функціональністю пособника та виконавця. Тобто поряд із багатозначним причинно-наслідковим зв'язком між поєднаними діями співучасників та спільним злочинним результатом для повного опису співучасті необхідно розглядати і некаузальні відношення (зв'язки).

Принцип повноти доктринально може розглядатися й тоді, коли вчинення злочину пов'язане з причетністю до його вчинення; реалізацію принципу повноти опису причинної діяльності можна також розглянути у межах інституту «множинність» на прикладі предикатного зв'язку конкретних діянь: зокрема (якщо підійти до зазначеної проблеми узагальнено), зловживання спеціального суб'єкта (у вигляді потурання), що, як правило, характеризується певною компетенцією (дозволеною функціональністю) є передумовою вчинення корупційного діяння; точна характеристика зазначеного пов'язана з певним описом діяльності, що включає як предикат, так і наступний злочин.

¹⁸ Енциклопедія уголовного права. Т. 6. Соучастие в преступлении / издание профессора Малинина. Санкт-Петербург : ГКА, 2007. С. 163.

Принцип повноти, на думку автора дослідження, особливо яскраво проявляється (це частково зазначалося вище) у межах проблематики співвідношення формули кваліфікації діянь (ФК) та юридичної формули обвинувачення (ЮФО): у цьому співвідношенні можна зафіксувати поєднання принципу повноти (повного опису вчинених злочинів) та принципу додатковості.

Зокрема, принцип повноти характерний для юридичної формули обвинувачення (ЮФО) порівняно з формулою кваліфікації (ФК); водночас співвідношення згаданих формул може бути описане за принципом додатковості, зокрема можна розглянути формулу *«ЮФО = ФК + додаткові характеристики діяння»*.

У межах юридичної формули обвинувачення (ЮФО) принцип повноти пов'язаний із некаузальністю, коли у межах словесного опису кількох діянь (або діяння та його кваліфікуючої характеристики, ознаки) використовується некаузальна зв'язка «поєднане з ...».

Очевидно, принцип повноти у зв'язку з некаузальністю у наведеному прикладі реалізується завдяки некаузальним відношенням діянь, які можуть характеризуватися як зв'язки обумовлення або як функціональність, або як певна кореляція діянь та їх кваліфікуючих характеристик, ознак.

Необхідно також звернути увагу на те, що зв'язка «поєднане з ...» має логіко-юридичний характер або є прийнятою у судовій практиці типовою формою, що відображає і некаузальність під час здійснення злочинної діяльності, скоєння злочинів.

Необхідно, на думку автора, додатково пояснити, що некаузальність проявляє або реалізує принцип повноти в описі кримінально-правових явищ так, що у поєднанні з каузальністю дані явища отримують свою цілісну змістовну характеристику.

Доповнююча характеристика через урахування некаузальності може реалізовуватися і так, що некаузальні зв'язки непрямо характеризують інститут або конкретне діяння, передбачене Кримінальним законом. Однак їх урахування необхідне для підтвердження інституту, а у деяких випадках – для відмежування його від інших кримінально-правових інститутів.

У зв'язку із зазначеним необхідно нагадати, що вище у представленому науковому дослідженні як один із проявів некаузальності розглядався винний зв'язок (винне відношення), яке формується в результаті усвідомлення особою («скоювачем» злочинного діяння) певних об'єктивних зв'язків.

Доповнююча характеристика реалізується також за відмежування інституту співучасті від інституту причетності до вчинення злочинів. У межах інституту «співучасть» формується винне відношення співучасників до об'єктивних (зокрема, у межах «класичної», рольової співучасті) зв'язків, які виникають між ними.

У межах інституту «причетність» таке відношення відсутнє.

Тобто у наведеному прикладі додаткове врахування некаузальності у вигляді винного відношення для співучасті дає змогу відмежувати її від причетності.

На думку автора, це може бути окрема й особлива характеристика причетності, яку можна аналізувати у межах таких її проявів, як заздалегідь не обіцяне потурання злочину, переховування, придбання, збут майна, здобутого злочинним шляхом, та ін¹⁹.

Необхідно зазначити, що під час аналізу кримінально-правових явищ на предмет виявлення або з'ясування некаузальних складників у межах даних явищ можна застосовувати, на думку автора, два основні підходи: кумулятивний (такий, що передбачає сприйняття явища як цілісного) та структурно-видовий (явище розглядається у своєму різновиді та через структурні й змістовні елементи).

Проблема юридичного конструювання кримінально-правових інститутів та діянь, передбачених кримінально-правовим кодифікованим актом (Кодексом) на основі урахування некаузальних зв'язків, відношень, є нагальною для сучасного кримінального права.

Нагальність даної проблеми зумовлена як загальними, так і спеціально-юридичними причинами.

До загальних причин слід віднести:

1) ускладнення існуючих соціальних процесів, появу нових технологічних форм їх реалізації (кібернетизація, ІТ-технології та ін.);

2) нові загальні вимоги до сучасного права (кримінального права, зокрема):

а) уніфікацію права, тобто у ньому повинні бути наявні загальноприйняті структурні складові елементи, термінологія та ін.;

б) ефективність права у його розумінні і застосуванні у різних сферах суспільства.

Ефективність сучасного права (зокрема, кримінального права) пов'язана з аналітичним виявленням некаузальних зв'язків у соціальних процесах і точним їх унормуванням як складників правових конструкцій, інститутів, урегульованої або регламентованої правом діяльності, діянь.

До спеціально-юридичних причин конструювання кримінально-правових інститутів та діянь необхідно віднести такі:

1) наявність таких інститутів (виходячи з особливостей, їх фактичної структури і змісту) та діянь, які у процесі загальноправових оцінок та підходів потребують урахування некаузальних зв'язків за їх правового конструювання, включення у «тіло» кримінального права, закону;

2) необхідність урахування унормованої, передбаченої конструкційно некаузальності під час здійснення кваліфікації діянь;

¹⁹ Основи кваліфікації злочинів : навчальний посібник / М.І. Панов та ін. ; за заг. ред. М.І. Панова. Харків : Право, 2019. С. 277.

3) необхідність створення юридичних конструкцій з урахуванням некаузальних зв'язків полягає також у тому, щоб мати можливість їх «розпізнати» як такі, що пом'якшують, обтяжують або, можливо, сприяють звільненню від кримінальної відповідальності і покарання.

Поряд із причинами, які лежать в основі необхідності врахування некаузальності під час здійснення юридичного конструювання кримінально-правових інститутів, діянь, виникає необхідність з'ясування його передумов.

Фактичною і змістовною (змістовою) передумовою, що зумовлює врахування некаузальних зв'язків під час юридичного конструювання, є ситуація, у межах якої розглядається злочинна діяльність як різновид деліктної (пов'язаної з учиненням правопорушень)²⁰.

Злочинна діяльність як особлива форма кримінально-каранної поведінки²¹ характеризується зокрема:

- 1) поєднанням різновидових зв'язків, що мають юридичне значення;
- 2) властивістю «регулярність»;
- 3) унормуванням у межах статей кримінально-правового кодифікованого акту, зокрема КК України.

Пункти 1, 2 характеризують фактичну і змістовну (змістову) передумову юридичного конструювання; пункт 3 фіксує як такий факт унормування.

Але, враховуючи п.п. 1, 2, виникає питання достатності унормування проявів злочинної діяльності.

У межах КК України, інститути, зміст яких утворює злочинна діяльність, передбачені окремими статтями Загальної частини.

Зокрема, тут необхідно звернути увагу на ст. ст. 26, 27 (через критерій «суб'єкт»), 28 Кримінального кодексу України²². У межах Особливої частини КК України необхідно звернути увагу зокрема, на ст. 255 КК України «Створення злочинної організації», де явно передбачається ускладнення злочинної поведінки (виходячи з аналізу об'єктивного боку) до наукової оцінки «злочинна діяльність».

Ускладнення злочинної поведінки аж до злочинної діяльності, очевидно, передбачає врахування під час формування (конструювання) інституту «співучасть» складних зв'язків як каузального, так і некаузального характеру.

Якщо повернутися до проблематики причинності й причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві, то передумовою

²⁰ Беньківський В.О. Основні філософські засади праворозуміння поняття «діяльність». *Держава і право*. 2016. Вип. 72. С. 53.

²¹ Беньківський В.О. Кримінально-правовий аспект аналізу злочинної діяльності. *Держава і право*. 2017. Вип. 74. С. 403.

²² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка ; 4-е вид., перероб. та доп. Київ : Юридична думка, 2007. С. 728.

юридичного конструювання з урахуванням даного зв'язку є прийнятне у правовому розумінні уявлення про причинно-наслідковий зв'язок. Дане розуміння повинно включати:

- 1) межі «протяжності» і кількості чинників (складників) зв'язку;
- 2) сутнісні характеристики зв'язку, виражені, зокрема, у поняттях «необхідність», «випадковість», «типовість», «усвідомленість» та ін.;
- 3) сформоване на попередніх передумовах юридичне уявлення про причинно-наслідковий зв'язок.

Пункт 3 передбачає кілька можливих варіантів:

- 1) передбачення конструкції «зв'язок» у модельному Кримінальному кодексі;
- 2) передбачення зв'язку як типової конструкції у Загальній частині Кримінального кодексу.

З погляду автора, пункт 1 вищезазначеного переліку може бути застосований до проблематики некаузальності лише в частині юридично обгрунтованої кількості чинників (складників).

Зокрема, кількість чинників (складників) функціонального зв'язку у взаємодіях явищ, які унормовані кримінальним правом, не може бути меншим за число «2». На думку автора, вести мову про наукову проблему «протяжності» зв'язку у разі некаузальності (некаузальних зв'язків) видається недоцільним.

Критерієм кількості чинників (складників) у некаузальному зв'язку є, на думку автора, інтуїція або досвід знаючого правника; в особливих випадках критерій – типова оцінка і пов'язаний із нею алгоритм, вироблений у процесі тлумачення правових ситуацій, пов'язаних з учиненням злочину (або окремих злочинів, пов'язаних із тим фактом, що характер взаємодії юридичних елементів конструкції не може бути обгрунтований на основі каузальності).

Проблематика сутнісних характеристик некаузальних проявів зв'язку явищ є практично не розробленою у теорії і науці кримінального права; окрім того, застосування названих характеристик («необхідність», «випадковість», «типовість» та ін.) за аналогією з каузальністю саме по собі утворює окрему проблему теорії кримінального права.

Дана проблема зумовлена, на думку автора дослідження, тим, що у рамках філософії і методології науки некаузальні зв'язки лише характеризуються як певна данність, а також підкреслюється така їх важлива особливість, як відмінність від каузальності²³ та одне від одного; разом із тим для науки, і зокрема для кримінального права, виникає необхідність диференціації некаузальних зв'язків на юридично

²³ Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е.Ф. Губский и др. Москва : ИНФРА-М, 2016. 570 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/746274/> (дата звернення: 15.09.2019).

прийнятні (зокрема, такі, що можуть бути враховані у кримінальному праві) та юридично неприйнятні.

Проблема юридичної прийнятності (неприйнятності) причинно-наслідкового зв'язку для обґрунтування необхідності кримінально-правової відповідальності особи (зв'язок як умова відповідальності) обґрунтовується бінарностями «необхідність – випадковість», «типовість – нетиповість», «еквівалентність – нееквівалентність».

Щоб вирішити проблему юридичної прийнятності некаузальних зв'язків, необхідно додатково з'ясувати кілька «ключових» моментів щодо сутнісної характеристики некаузальності.

Сутнісними характеристиками некаузальних зв'язків, на думку автора, є такі:

1) кількість складників (чинників);

2) роль і характер взаємодії чинників, що пов'язано з їх особливими змінами у межах досліджуваного процесу, явища, зокрема юридичного кримінально-правового характеру;

3) юридична характеристика і некаузальний зв'язок повинен бути іманентний (бути притаманним) окремим інститутам кримінального права або бути «органічним» складовим елементом юридичної конструкції окремих діянь, передбачених Особливою частиною кримінально-правового кодифікованого акту (Кодексу).

Використання поняття «зв'язок» має своє окреме й особливе значення у межах застосування порівняльно-правового підходу до вирішення проблемних питань каузальних та некаузальних зв'язків у кримінальному праві є сутнісна характеристика компаративістики як частини методології науки.

Компаративістика (від лат. *comparativus* – порівняльний) із погляду узагальнюючого і методологічного підходу до даного методу пізнання – це порівняльний аналіз категоріального апарату й окремих понять у межах певних систем наукових знань.

Очевидно, що під час застосування компаративістського (порівняльного) методу акцент робиться на порівнянні кримінально-правових явищ або їх співставленні.

Виходячи із зазначеного, компаративістика реалізується, зокрема, у співставленні кримінальних правопорушень із метою виявлення рис схожості або рис відмінностей між ними (або того й іншого разом). Зазначається також, що порівняння є передумовою для здійснення логічної операції узагальнення щодо з'ясування характеру правопорушень.

Можливі такі варіанти порівняльного дослідження, яке має кримінально-правовий характер, із використанням поняття «зв'язок»:

1) порівняльне дослідження каузальності і некаузальності в рамках чинного кримінально-правового кодифікованого акту (Кодексу) України;

2) порівняльне дослідження каузальності та некаузальності, що має темпоральний характер: дослідження різночасових кодифікацій норм зазначеного кодифікованого акту;

3) порівняльне дослідження каузальності і некаузальності шляхом порівняння однойменних (схожих) норм та інститутів України та зарубіжних країн.

Перелічені вище позиції порівняльного дослідження каузальності і некаузальності в кримінальному праві комплексно характеризують його.

Однак подальше дослідження даної окресленої проблеми потребує спеціальних підходів, які мають як теоретичний, теоретико-правовий, так і лінгвістичний характер.

ВИСНОВКИ

Аналіз впливу поняття «зв'язок» на вирішення окремих кримінально-правових питань дає змогу зробити такі висновки:

1) у межах поставленої проблеми і для вирішення завдань сучасного кримінального права необхідно досліджувати не лише причинно-наслідковий (причинний, каузальний), але й некаузальні (непричинні) зв'язки, у межах яких поєднуються, так би мовити, складники «матерії» сучасного кримінального права;

2) доцільно виділяти у межах розгляду проблеми значення некаузальних зв'язків не всі існуючі у філософській парадигмі зв'язки, а окремі з них, які мають кримінально-правове значення, явно поєднують окремі складники кримінально-правових інститутів, характеризують співвідношення кримінально-правових норм та ін.;

3) у зв'язку з попереднім доцільно виділяти такі зв'язки, що мають кримінально-правове значення:

а) функціональний зв'язок (залежність);

б) зв'язок зумовлення;

в) зв'язок станів;

г) різновидові кореляції;

4) можна попередньо зробити висновок, що функціональний зв'язок, його особливості доцільно розглядати у межах злочинної діяльності;

5) зв'язок зумовлення доцільно розглядати у разі, коли існує багато чинників, котрі спричинюють наслідок діяння, що має суспільно небезпечний характер;

6) зв'язок станів доцільно розглядати у тому разі, коли суспільні вимоги чинники зумовлюють, визначають стан кримінально-правового законодавства;

7) кореляція (пряма й обернена) може бути застосована тією чи іншою мірою в усіх перелічених ситуаціях.

Завершуючи розгляд проблеми, необхідно зробити результуючий висновок про те, що некаузальні зв'язки, їхні роль і значення у кримінальному праві – перспектива сучасного кримінального права.

Реалізація даної перспективи залежить від рівня сприйняття законодавцем, практичними працівниками теоретичних розробок, які пропонуються сучасними теоретиками у галузі кримінального права, а також, в окремих випадках, представниками філософської думки, якими досліджується застосування фундаментального поняття «зв'язок» у межах конкретних наук, зокрема у межах кримінального права.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню впливу поняття «зв'язок» на вирішення окремих питань кримінального права.

У межах вищезазначеного у статті здійснюється наукова акцентуація на дослідженні некаузальних зв'язків.

У статті в методологічному плані та у «прив'язці» до окремих кримінально-правових питань розглядаються такі зв'язки, як функціональний зв'язок (залежність), зв'язок зумовлення, зв'язок станів, темпоральні зв'язки, кореляції.

На основі здійсненого дослідження пропонується інтерпретація підходів до розуміння проблем зв'язку співучасників у вчиненні кримінального правопорушення; співвідношення норм у межах окремих інститутів (субінститутів), яке визначається, зокрема, на основі уявлення про зв'язки зумовлення та кореляцію.

На завершальному етапі у статті окреслюється важливість поняття «зв'язок» у межах здійснення порівняльно-правового підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство, зі змінами та доп. станом на 1 травня 2021 р. (офіційний текст). Київ : Паливода А.В., 2021. 300 с.

2. Музыка А.А., Багиров С.Р. Причинная связь: уголовно-правовой очерк. Хмельницкий : Хмельницкий университет управления и права, 2009. 112 с.

3. Антонюк Н.О. Загальні засади диференціації кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння, вчинені декількома особами. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3. С. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.2>.

4. Беньківський В.О. Загальна характеристика некаузальних зв'язків у кримінальному праві. *Держава і право. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 77. С. 253–262.

5. Законотворчість і законодавство : хрестоматія / авт-упоряд. О.Л. Копиленко, О.В. Богачова. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. 903 с.

6. Мала енциклопедія кримінального права / за заг. ред. проф. Ю.Л. Бошицького, доц. З.А. Тростюк ; Київський університет права НАН України. Київ : Кондор-Видавництво, 2012. 284 с.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка ; 9-е вид., перероб. та доп. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кримінальний_кодекс_України
Злочини проти безпеки руху. Том. 2 (актуальний). Розділ XI. С. 276–292. URL: <https://meگو.info> (дата звернення: 21.08.2019).

8. Новейший философский словарь / сост. М.Н. Грицанов. Минск : В.М. Скакун, 1998. 856 с.

9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. Київ : А.С.К. 2005. 848 с. URL: lj.kherson.ua/2016/pravo01/part_4/13.pdf (дата звернення: 26.08.2019).

10. Жилиа Д. Философский словарь. Москва : Международные отношения, 2000. 538 с.

11. Кримінальні проступки: теоретичне підґрунтя та шляхи вдосконалення законодавства України : матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. / Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВЛДІВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. 190 с.

12. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 20 серп. 2019 року (офіц. текст). Київ : Паливода А.В., 2019. 264 с.

13. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.

14. Шаргородский М.Д. Избранные труды. Сборник научных трудов. Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2004. 657 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1757902/> (дата звернення: 11.09.2019).

15. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навчальний посібник ; 2-е вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с. URL: law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03 (дата звернення: 11.09.2019).

16. Энциклопедия уголовного права. Т. 1. Понятие уголовного права. / изд. профессора Малинина. Санкт-Петербург, 2005. 699 с.

17. Алексеев С.С. Общая теория права. Курс в 2-х томах. Т. 1. Москва : Юрид. лит. 1981. 360 с. URL: lawlibrary.ru/izdanie11483.html (дата звернення: 13.09.2019).

18. Энциклопедия уголовного права. Т. 6. Соучастие в преступлении / изд. профессора Малинина. Санкт-Петербург : ГКА, 2007. 563 с.

19. Основи кваліфікації злочинів : навчальний посібник / М.І. Панов та ін. ; за заг. ред. М.І. Панова. Харків : Право, 2019. 378 с.

20. Беньківський В.О. Основні філософські засади праворозуміння поняття «діяльність». *Держава і право*. 2016. Вип. 72. С. 50–56.

21. Беньківський В.О. Кримінально-правовий аспект аналізу злочинної діяльності. *Держава і право*. 2017. Вип. 74. С. 403–410.

22. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка ; 4-е вид., перероб. та доп. Київ : Юридична думка, 2007. 1184 с.

23. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е.Ф. Губский и др. Москва : ИНФРА-М, 2016. 570 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/746274/> (дата звернення: 15.09.2019).

Information about the author:

Benkivskiy Volodymyr Oleksandrovich,

Candidate of Law Sciences,

Assistant at the Department of Criminal Law Policy and Criminal Law

Institute of Law

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

60, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine